

Türkiye'nin Dünya Fuarı Deneyimi: Expo 2016 Antalya Üzerine Bir İnceleme

Turkey's World Exhibition Experience: A Study on Expo 2016 Antalya

Faris KARAHAN¹, Mustafa ÖZGERİŞ², Neslihan DEMİRCAN³, Işık SEZEN⁴, Ayşe KARAHAN⁵

^{1,2,4}Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum, Türkiye

³Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Erzurum, Türkiye

⁵Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı ABD., Erzurum, Türkiye

ORCID:

M.Ö.: 0000-0003-1006-9303

F.K.: 0000-0001-6426-8426

N.D.: 0000-0001-5197-6220

I.S.: 0000-0003-0304-9072

A.K.: 0000-0001-6256-1370

Corresponding Author:

Mustafa ÖZGERİŞ

Email:

m.ozgeris@atauni.edu.tr

Citation: Karahan, F., Özgeriş, M., Demircan, N., Sezen, I. ve Karahan, A. (2021). Türkiye'nin dünya fuarı deneyimi: Expo 2016 Antalya üzerine bir inceleme. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11 (2): 304-319

Submitted: 08.03.2021

Accepted: 01.06.2021

Özet

Expo organizasyonları (Uluslararası fuarlar) dünya genelinde 19. yüzyıldan bu yana düzenlenen uluslararası büyük çaplı organizasyonlardır. Mega etkinlikler olarak da adlandırılan expo organizasyonları, başlangıçta sanayi devriminin de etkisiyle daha çok sanayi üretimi, teknolojik ürünlerin tanıtımı ve ticarete dayalı olarak düzenlenmiştir. Ancak 20. yüzyılın sonları ve içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda dünyanın karşı karşıya kaldığı küresel sorunlarla beraber sürdürülebilirlik kavramı expo organizasyonlarında hakim tema haline gelmiştir. Bu organizasyonlar ev sahibi şehirler için sosyal, ekonomik, çevresel, kültürel, eğitim, kentsel yeşil altyapı, uluslararası tanıtım ve prestij sağlama gibi birçok alanda katkılar sağlamaktadır. Türkiye de cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde bu etkinliklere ilgi duymuştur. Türkiye ilk kez Osmanlı Devleti döneminde 1851 Londra Expo organizasyonu ile katıldığı bu organizasyonlara, 2016 yılında Antalya ilinde ev sahipliği yapmış, 2021 yılında ise Hatay ilinde ev sahipliği yapacaktır. Türkiye'nin expo deneyimine ait bilgilerin derlendiği bu çalışmada, Expo 2016 Antalya'nın sürdürülebilirliğe katkı sağlayan uygulamaları değerlendirilerek, expo fuar alanının bundan sonraki süreçte sürdürülebilir kullanımı için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Antalya, Expo, Türkiye, Sürdürülebilirlik, Turizm

Abstract

Expo organizations (International fairs) are large-scale international organizations that have been organized around the world since the 19th century. Expo organizations, also known as mega events, were initially organized during the effect of the industrial revolution, mostly based on industrial production, promotion of technological products, and trade. However, the concept of sustainability has become the dominant theme in expo organizations, given the global problems facing the world in the late 20th century and the 21st century. These organizations contribute to the host cities in many areas such as by bringing social, economic, environmental, cultural, educational, and urban, green, infrastructural improvements. They also provide international promotion and prestige. Turkey, in the period before and after the republic, has been interested in this event. Turkey joined this organization with the London Expo during the Ottoman Empire in 1851. In 2016, it hosted in Antalya province, and in 2021 it will host again in Hatay province. This study aims to understand the experience of Turkey's expo, Expo 2016 in Antalya, by evaluating applications that contribute to sustainability and proposing suggestions for future sustainable use in the expo fairgrounds.

Keywords: Antalya, Expo, Turkey, Sustainability, Tourism

1. GİRİŞ

Dünya genelinde olimpiyat oyunları ve çeşitli spor etkinlikleri gibi birçok büyük çaplı organizasyonlar bulunmaktadır. Uluslararası fuarlar da (Expo) bu organizasyonlar arasındadır. Expolar FIFA Dünya Kupası ve Olimpiyat oyunlarından sonra dünya genelinde ekonomik ve kültürel tanıtım etkisi oluşturan üçüncü büyük organizasyon olmasına rağmen, üzerine kurulduğu alanın boyutları, yatırım ve ticaret hacmi ile ziyaretçi sayısı bakımından dünyanın en büyük sosyal ve ekonomik organizasyonu olarak kabul edilmektedir (<https://expo.tarimorman.gov.tr>, 2020). Bu organizasyonlar ev sahibi şehirler tarafından ekonomik kalkınma, büyüme ve kentsel gelişime katkıda bulunması başta olmak üzere pek çok faydaları için bir strateji olarak düzenlenmektedir (Sun ve Lin, 2010: 134).

Uluslararası fuarlar (Expo) ilk olarak 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve bu dönemde sanayileşme hareketinin de etkisiyle daha çok teknoloji, üretim ve ticaret odaklı olmuştur (Polat, 2019: 30). Ancak 20. yüzyılın sonları ve içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda dünyanın karşı karşıya kaldığı küresel sorunlarla beraber sürdürülebilirlik kavramı expolarda hâkim tema haline gelmiştir.

Expolara duyulan ilgide şehirlerin ve kültürlerin tanıtımı ile turizm hareketliliği oluşturarak ekonomik kazanç sağlanması önemli faktörler olarak ön plana çıkmaktadır (<https://expo2021hatay.com>, 2020). Bununla beraber expolar şehirler için sosyal hayat, çevre politikaları, eğitim, kültür ve altyapı yatırımları gibi birçok alanda ekolojik ve sürdürülebilir bakışa dayalı planlama ve fiziki yatırım katkıları sağlamaktadır (Sun ve Lin, 2010: 134; Polat, 2019). Bu nedenle expolar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için hem bir prestij kaynağı olması hem de kalkınmaya katkı sağlaması bakımından önemli olmuştur.

Türkiye de gerek cumhuriyet öncesi gerek cumhuriyet sonrası dönemde expo organizasyonlarına ilgi duyan ülkelerden biri olmuştur. 2016 yılında Uluslararası Botanik Sergisi'ne Antalya ilinde ev sahipliği yapan Türkiye, 2021 yılı için Botanik Sergisi'ne Hatay ilinde ev sahipliği yapacaktır (Çelik ve Aslantaş, 2018: 1068). Hatay'ın ardından ise expo adaylık sürecini tamamlayan Kahramanmaraş'ta, 2023 yılında organizasyon düzenlenecektir (Polat, 2019: 36).

Bu organizasyonların başarılı bir şekilde tamamlanması kadar tamamlandıktan sonraki yönetim süreci de oldukça önemlidir. Çünkü expo organizasyonlarının ev sahibi şehirler için sağladığı sosyal, çevresel ve ekonomik kazanımların devam ettirilmesi sürdürülebilir bir planlama ve yönetim anlayışıyla doğrudan ilişkilidir. Bu çalışma temelde iki amaca odaklanmaktadır. Çalışmanın birinci amacı Türkiye'nin expo deneyimine ait bilgileri derlemektir. Çalışmanın ikinci amacı ise Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı ilk expo organizasyonu olan Expo 2016 Antalya'yı sürdürülebilirliğe katkı sağlayan uygulamaları yönüyle değerlendirerek, Expo 2016 Antalya fuar alanının bundan sonraki süreçte sürdürülebilir kullanımı için önerilerde bulunmaktır.

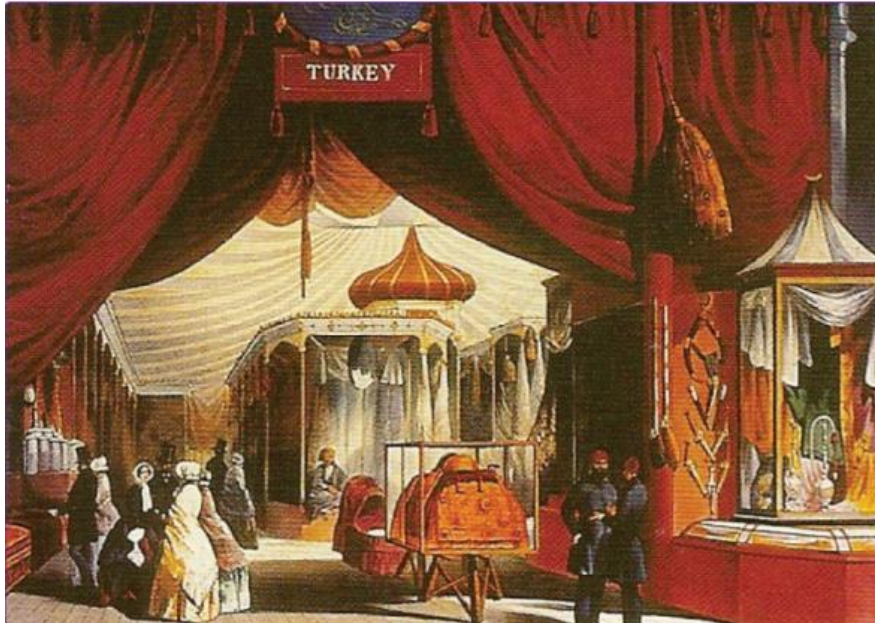
2. TARİHSEL SÜREÇTE EXPO ORGANİZASYONLARI VE TÜRKİYE'NİN EXPO DENEYİMİ

Expo, Türkçe sergi anlamına gelen, İngilizce 'Exposition' kelimesinin kısaltmasıdır. Expoların temelini ilkçağlardaki agora-forum, ortaçağda ise arasta ve kapalı çarşı olarak bilinen ticaret alanları oluşturmaktadır (Akyol Altun, 2003). Dünya fuarları olarak da bilinen bu organizasyonlar, 19. yüzyılda Sanayi Devrimi ile bağlantılı olarak ülkelerin kültürlerini, mimari ve teknolojik yeteneklerini sergilemelerine olanak tanınması amacıyla düzenlenmiştir. Örneğin; telefon, daktilo ve asansör gibi icatlar; Eyfel Kulesi ve Özgürlük Anıtı gibi mimari yapılar expo organizasyonlarında açıklanmıştır. İlk olarak 1851 yılında Londra'daki Hyde Park'ta düzenlenen expo organizasyonunda Birleşik Krallık ve Almanya'dan gelen demiryolu ekipmanları, buhar

motorları, Amerikan çiftlik ekipmanları, Amerikalı mucit Charles Goodyear tarafından imal edilmiş kauçuk ve çelik külçeler gibi ürünler sergilenmiştir (<https://www.bie-paris.org>, 2020).

1928 yılına kadar herhangi bir resmi örgüt tarafından düzenlenmeyen dünya fuarları, bu tarihten sonra Uluslararası Sergiler Bürosu (Bureau International des Expositions-BIE) tarafından düzenlenmeye başlanmıştır. Expo organizasyonları World Expo (Dünya Fuarı), Specialised Expo (İhtisas Fuarı), Horticultural Expo (Uluslararası Botanik Fuarı) ve Triennale di Milano (Milan Fuarı) olmak üzere 4 ana kategoride gerçekleştirilmektedir (<https://www.bie-paris.org>, 2020). İhtisas Fuarları, 1936 yılından beri düzenlenmektedir ve insanlığın karşı karşıya olduğu bir zorluğa yanıt vermek için tasarlanmış küresel etkinlikleri kapsamaktadır (<https://www.bie-paris.org>, 2020). Uluslararası Botanik Fuarları, 1960 yılından beri, Uluslararası Sergiler Bürosu (BIE) ile Uluslararası Bahçe Bitkileri Üreticileri Birliği (International Association of Horticultural Producers-AIPH) ortaklığıyla düzenlenmektedir (Polat, 2019: 32). Uluslararası Bahçecilik Fuarları yeşil ekonomiler, sağlıklı ve sürdürülebilir yaşam, eğitim ve inovasyon gibi önemli konulara odaklanarak, üreticiler arasında işbirliğini ve bilgi paylaşımını teşvik eder. Milan Fuarı ise 1933 yılından beri, her üç yılda bir Triennale di Milano tarafından modern mimari ve dekoratif sanatlar ile ilgili gerçekleştirilmektedir (<https://www.bie-paris.org>, 2020).

Her expo organizasyonu için bir tema belirlenir ve organizasyonlar belirlenen temaya göre katılımcıları bilinçlendirmeyi, gelişimi teşvik ederek deneyimleri aktarmayı hedefler (<https://expo2021hatay.com>, 2020). Bunun yanında expo organizasyonlarının ev sahibi ülkeler, şehirler ve ziyaretçiler için sağladığı katkılar geçmişten günümüze ülkelerin expo organizasyonlarına ilgi duymasına neden olmuştur. Türkiye, 2004 yılında BIE'ye üye olmakla birlikte, 1851'den bu yana düzenlenen 63 Expo Dünya Sergisi'nden, cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde, 34'üne katılmıştır. Türkiye'nin katıldığı ilk expo organizasyonu, Osmanlı Devleti döneminde katılım sağlanan 1851 Londra Expo'sudur (Şekil 1).

Şekil 1. 1851 Londra Expo'sunda temsili Türk Bahçesi

Kaynak: Işıklı ve Balkan, 2008: 11

Expo 1851 Londra'dan sonra 1867 Paris Expo'suna katılım sağlayan Osmanlı Devleti, kurduğu Osmanlı Mahallesi'nde Yeşil Cami, Hürrem Sultan Hamamı ve Çinili Köşk'ün replikaları ile tarım ve sanayi ürünlerini sergilemiştir (Ergüney ve Kara Pilehvarian, 2015: 231) (Şekil 2).

Şekil 2. 1867 Paris Expo'su Türk Mahallesi

Kaynak: Bey, 2008: 33

Türkiye'nin katıldığı Expo Dünya Sergileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'nin Katıldığı Dünya Sergileri

• 1851-Londra (İngiltere)	• 1939-New York (ABD)
• 1862-Londra (İngiltere)	• 1949-Stokholm (İsveç)
• 1867-Paris (Fransa)	• 1953-Kudüs
• 1873-Viyana (Avusturya)	• 1953-Roma (İtalya)
• 1876-Philadelphia (ABD)	• 1958-Brüksel (Belçika)
• 1878-Paris (Fransa)	• 1962-Seattle (ABD)
• 1880-Melburn (Avustralya)	• 1970-Osaka (Japonya)
• 1888-Barselona (İspanya)	• 1984-New Orleans (ABD)
• 1889-Paris (Fransa)	• 1985-Tsukuba (Japonya)
• 1893-Chicago (ABD)	• 1992-Seville (İspanya)
• 1897-Brüksel (Belçika)	• 1993-Taejon (Kore)
• 1900-Paris (Fransa)	• 1998-Lizbon (Portekiz)
• 1904-Saint Louis (ABD)	• 2000-Hannover (Almanya)
• 1905-Liege (Belçika)	• 2005-Aichi (Japonya)
• 1906-Milano (İtalya)	• 2010-Şanghay (Çin)
• 1910-Brüksel (Belçika)	• 2015-Milano (İtalya)
• 1915-San Francisco (ABD)	• 2019-Pekin (Çin)
• 1935-Brüksel (Belçika)	

Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr>, 2020

Türkiye expo dünya sergisi haricinde ihtisas ve botanik expo organizasyonlarına da ilgi duymuştur. 2017 yılında Kazakistan'ın başkenti Astana'da düzenlenen expo organizasyonuna 'Sürdürülebilir Enerji için Küresel Sinerji' teması ile katılım sağlayarak, 1000 m²'lik bir bahçe kurmuştur. 2012 yılında Güney Kore'de gerçekleştirilen expo organizasyonuna 'Denizleri ve Kıtaları Birleştiren Medeniyetler Ülkesi' teması ile katılım sağlayarak, 1.400 m²'lik bir bahçe oluşturmuştur. Yine 2012 yılında Hollanda'da düzenlenen Botanik Sergisi'ne 1.000 m²'lik bir bahçeyle katılmıştır. 2008 yılında İspanya'da düzenlenen 'Su ve Sürdürülebilir Kalkınma' temalı sergiye 1000 m²'lik bir bahçe ile katılım sağlanarak, Türkiye'nin su varlığı ve bunun geçmişten günümüze taşıdığı önem, çeşmelerin Türk kültüründeki yeri ve Türkiye'nin su ile bütünleşen tarihi ve turistik bölgeleri yansıtılmıştır. 2007 yılında Tayland'da düzenlenen Botanik Sergisi'ne ise 2000 m²'lik bir Türk bahçesi ile katılarak Türk mimarisi ve bahçelerinde kullanılan Türk çeşmesi ve İznik çinileri gibi geleneksel bazı yapı elemanlarına yer verilmiştir (<http://www.mfa.gov.tr>, 2020).

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI-EXPO İLİŞKİSİ

Dünya genelinde Sanayi Devrimi ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra tarım, sanayi, inşaat, teknoloji, sağlık, turizm gibi pek çok sektörde hız kazanan büyüme ve kalkınma girişimleri, doğa ve doğal kaynaklar üzerinde birçok yıkıcı etkiyi de beraberinde getirmiştir. Başlangıçta göz ardı edilen bu çevresel problemler zamanla yerel olmaktan çıkarak, bölgesel ve uluslararası olmaya başlamıştır (Kaypak, 2011: 19; Tıraş, 2012: 58). Bu durum küresel ölçekte doğanın ve doğal kaynakların korunması gerekliliği sonucunu doğurarak, birtakım arayışları da beraberinde getirmiştir. Bu arayışlardan biri olarak 1972 yılında Stockholm'de, Birleşmiş Milletler (BM) Çevre Konferansı düzenlenmiş ve bu konferansta ilk kez sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmiştir. Daha sonra 20 Mart 1987 tarihinde Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'ın başkanlığında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu) adlı bir rapor yayımlanarak sürdürülebilir kalkınma kavramına dikkat çekilmiştir. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan karşılamak olarak tanımlanmıştır (Anonymous, 1987; Aksu, 2011).

1992 yılında BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda sürdürülebilir kalkınma tüm insanlığın ortak hedefi olarak benimsenmiştir. Rio de Janeiro'daki konferansta 21. yüzyılın çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkmayı ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmayı amaçlayan Gündem 21 adlı eylem planı ortaya konulmuştur (UN, 1993).

6-8 Eylül 2000 tarihleri arasında 189 üye ülkenin devlet ve hükümet başkanları düzeyinde katıldığı BM Genel Kurulu'nda, BM Binyıl Bildirgesi imzalanmış ve 8 maddeden oluşan Binyıl Kalkınma Hedefi belirlenmiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri ile 2015 yılına kadar birçok küresel sorunun azaltılması ya da sonlandırılması amaçlanmıştır (UN, 2014). 2012 yılında ise Rio de Janeiro'da toplanan BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi'ne ait Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 1 Eylül 2015 tarihinde BM Zirvesi'nde kabul edilmiştir ve 1 Ocak 2016 tarihi itibarıyla, BM Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin yerine yürürlüğe girmiştir. SKH'nin temel amacı dünyanın karşı karşıya olduğu acil çevresel, siyasi ve ekonomik sorunları çözebilecek hedefler oluşturmaktır. SKH'nin sorunların çözümü noktasında hedef yılı 2030'dur. SKH'nin temiz su ve temiz ortamlar, erişilebilir ve temiz enerji, sürdürülebilir şehir ve yaşam alanlarının oluşturulması, iklim eyleminin gerçekleştirilmesi, sucul ve karasal yaşamın korunması, açlık ve yoksulluğun önlenmesi gibi konuları kapsayan 17 ana hedefi ve bu hedeflere ulaşmak için 231 göstergesi bulunmaktadır (UN, 2015).

Sürdürülebilirlik temelde sosyal, ekonomik ve çevresel olmak üzere üç odak noktası bulunan bir kavramdır ve özellikle 1980'lerden sonra dünyadaki küresel ölçekli pek çok sorunla beraber oldukça yaygın kullanılır olmuştur. Günümüzde doğal kaynakların korunmasına katkıda bulunan teknolojiler ve enerji üretim şekilleri; yenilikçi ve kent ekosistemine katkıda bulunan yeşil alt-üst yapı uygulamaları; biyolojik çeşitliliğin, somut ve soyut kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunan uygulamalar ve yerel topluluklar için ekonomik ve sosyal faydalar sayılmayı hedefleyen faaliyetler sürdürülebilir olarak nitelendirilmektedir.

Expo organizasyonlarının ilk ortaya çıktığı 19. yüzyılda, organizasyon temaları sanayi, teknoloji, üretim ve ticarete yönelik olmuştur. Fakat dünya genelinde sanayi ve teknolojinin gelişmesi ile üretime bağlı yoğun kaynak kullanımının geri döndürülemez bir tükenişe ve çevresel zararlara yol açmaya başlaması, doğal kaynakların ve çevrenin sürdürülebilir kullanımının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gereklilik expo organizasyonlarında da kendini göstererek, özellikle 1980'lerden sonraki expo organizasyon temalarının sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkili olmasını sağlamıştır (<https://www.bie-paris.org>, 2020). Organizasyonlarda sürdürülebilir temaların işlenmesiyle birlikte daha çevreci sanayi üretimi ve teknolojiler, kentsel yeşil alt-üst yapı

uygulamaları, biyolojik çeşitlilik ve kültürel mirasın korunması gibi sürdürülebilirliğe katkı sağlayan uygulamalar sergilenmeye başlanmıştır. Bununla beraber sürdürülebilir bir expo organizasyonu sadece sergilenen sürdürülebilir uygulamalar ile sağlanamamaktadır. Expo organizasyonlarının sürdürülebilirliği aşağıda verilen üç ana sürecinin işletilmesine bağlıdır. Bunlar;

- Organizasyon hazırlık süreci: Yerel halkı ve sivil toplum kuruluşlarını süreçlere dahil etmelidir (Bramwell, 1997, Guizzardi vd., 2017: 4).
- Organizasyon alanının tesisi, organizasyon uygulamaları ve yönetimi süreci: Yapılar enerji verimliliği sağlayacak nitelikte tasarlanmalı, alternatif enerji kaynaklarının kullanımına, bakım ve sulama ihtiyacı az olan bitkisel tasarımlara ve sürdürülebilir uygulamalara (biyolojik çeşitliliğin ve kültürel mirasın korunması, çevreci teknolojilerin sergilenmesi, sürdürülebilir ve inovatif kentsel alt-üst yapı uygulamalarının sergilenmesi gibi) yer verilmeli ve organizasyon yeni iş imkanları oluşturmalı (Santoli vd., 2014: 535-538).
- Organizasyon sonrası yönetim süreci: Organizasyon sonrası alan yerel halk için sosyal ve ekonomik fırsatlar sunmalı (kentsel yeşil alan, rekreasyon imkanları, kültürel ve sanatsal etkinlikler ve iş fırsatları gibi), alanın sürekli bakımı sağlanmalı (yapıların ve bitkilerin bakım ve sulaması), alanda sürdürülebilir uygulama ve aktiviteler devam ettirilmeli (çevresel sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturacak eğitimler, güvenli tarım uygulamaları gibi) (Iraldo vd., 2014: 146).

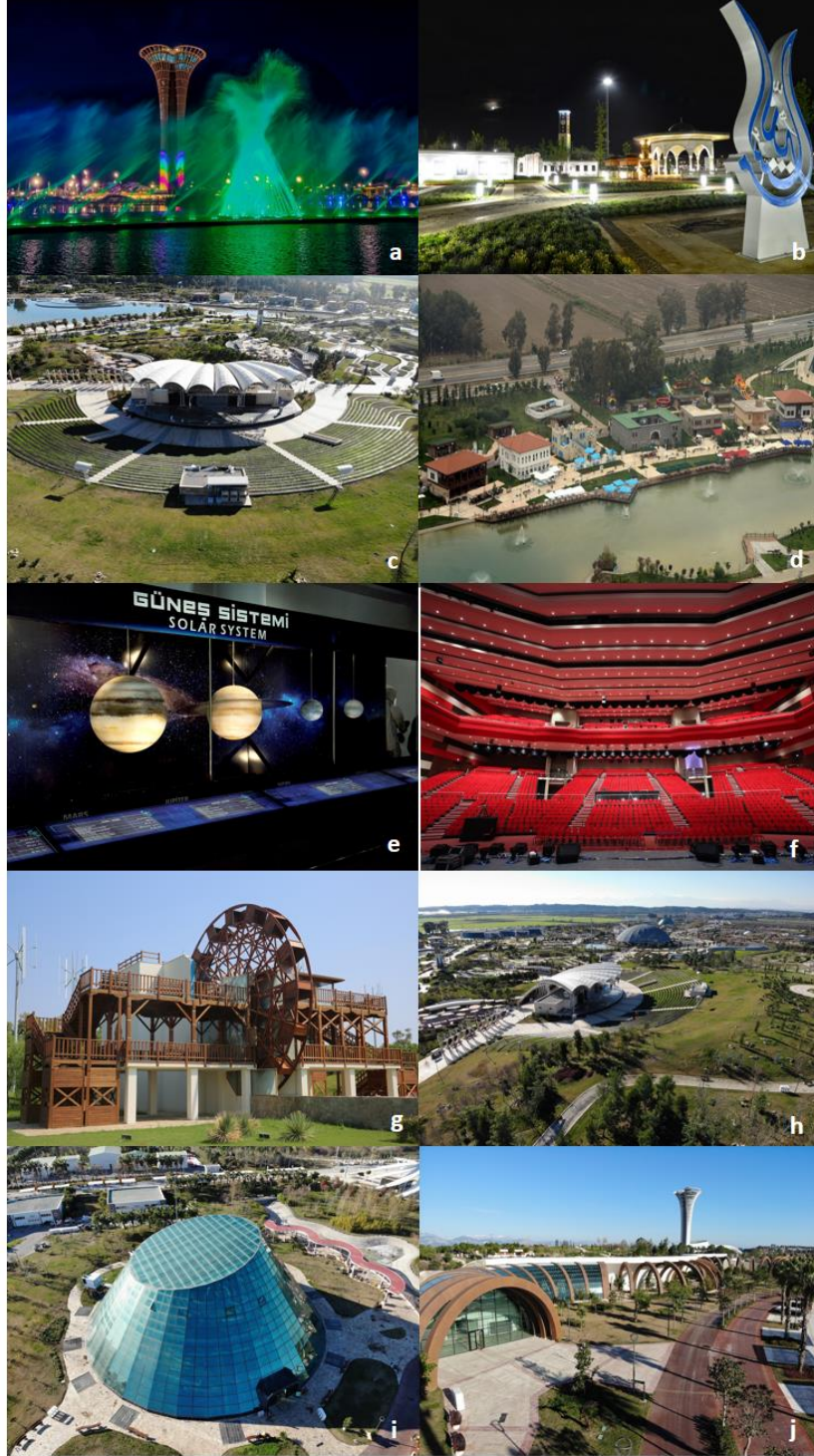
4. EXPO 2016 ANTALYA

2016 Uluslararası Botanik Sergisi'ne ev sahipliği yapılması için yürütülen çalışmalar 2007 yılında başlamış ve Antalya'da 33 yerel ve sivil toplum kuruluşunun yer aldığı Expo Meclisi ve Expo İcra Kurulu oluşturularak, süreci yönetmesi sağlanmıştır (Çelik ve Aslantaş, 2018:1066). BIE tarafından organizasyonun ev sahipliğinin Antalya'ya verilmesinden sonra 'Expo 2016 Antalya Kanunu' çıkartılmıştır (Esengil, 2016). 31.10.2012 tarih ve 6358 sayılı Expo 2016 Antalya Kanunu, organizasyonun planlama ve yönetimiyle ilgili ana çerçeveyi belirlemektedir. Bunun yanında 8 Mayıs 2013 tarih ve 28641 sayılı yönetmelikle, serginin düzenleme ve yönetimiyle ilgili usul ve esaslar belirlenmiştir. İlgili kanun kapsamında, Expo 2016 Antalya organizasyonuna yönelik faaliyetleri yürütmek üzere, Expo 2016 Antalya Ajansı kurulmuştur (<https://www.resmigazete.gov.tr>, 2012). Expo 2016'nın hazırlıkları Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı himayesinde, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Expo 2016 Antalya Ajansı tarafından yürütülmüştür.

Expo fuar alanı Antalya İli, Aksu İlçesi sınırları içerisinde bulunan, mülkiyeti hazineye ait olmakla birlikte Antalya Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'nün kullanımında bulunan, yüzölçümleri 1.088.329,21 m² ve 32.894.00 m² olan iki farklı arazinin üzerinde inşa edilmiştir (Özmen, 2015: 108).

Organizasyonun ana teması 'Çiçek ve Çocuk', alt temaları 'Tarih, Biyolojik Çeşitlilik, Sürdürülebilirlik ve Yeşil Şehirler' sloganı ise 'Gelecek Nesiller için Yeşil Bir Dünya' olarak belirlenmiştir. Organizasyon, 23 Nisan-30 Ekim 2016 tarihleri arasındaki 191 gün boyunca devam etmiştir. Organizasyonun maskotları geleneksel Yörük kıyafetli 'Ece ve Efe' isimli çocuklardır. Expo fuar alanında simgesel expo kulesi, expo gölü, expo tepesi, expo ormanı, ülke bahçeleri, büyük amfi tiyatro, küçük amfi tiyatro, biyoçeşitlilik parkuru, sanat ve sergi binası, çocuk adası, bilim ve teknoloji merkezi, su değirmeni, kültür ve sanat sokağı, kongre merkezi, yeşil ve cam köprü, şakayık terası, tarım ve biyoçeşitlilik müzesi, yağmur ormanları serası, iç mekân bahçeleri ve ofis binaları, restoranlar ve büfeler inşa edilmiştir (Şekil 3). Organizasyon ile 130 katılımcı ülke, 8 milyon yerli ve yabancı ziyaretçi, 4 milyar Euro gelir ve 30 bin istihdam oluşturması

hedeflenmiştir (Anonim, 2013: 30). Organizasyon için ayrılan bütçe ise 1.8 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 3. Expo 2016 Antalya fuar alanındaki bazı yapı ve uygulamalar

(a-Expo kulesi, b-Osmanlı Bahçesi, c-Büyük amfi tiyatro, d-7 bölge evleri, e-Bilim ve teknoloji merkezi, f-Kongre merkezi, g-Su değirmeni, h-Küçük amfi tiyatro, i-Expo serası, j-Tema parkuru)

4.1. Expo 2016 Antalya'nın Sürdürülebilirliğe Katkı Sağlayan Uygulamaları

Expo 2016 Antalya kuşkusuz tema ve alt temalarıyla sürdürülebilirliğe katkı sağlamayı hedefleyen birçok uygulama ve faaliyete ev sahipliği yapmıştır. Expo organizasyonu 6 aylık süresi haricinde, hazırlık sürecinde de ev sahibi şehir olan Antalya iline katkılar sağlamıştır. Organizasyonun Antalya iline en önemli katkısı kentsel altyapı ve yeşil doku noktasında olmuştur

(Özmen, 2015: 108). Expo fuar alanının sel ve taşkınlardan korunması amacıyla Aksu Çayı Taşkın Koruma Projesi gerçekleştirilerek, Aksu Çayı'nın kaynak ve denize dökülme noktası arasında, kollarıyla birlikte 710 kilometre uzunluğundaki bir alanda dere ıslah çalışması yapılmıştır (Özmen, 2015: 111). Bunun yanında kentte Antalya Meydan-Expo fuar alanı arasında 18 kilometrelik bir raylı sistem inşa edilmiştir (Anonim, 2020a). Kuşkusuz bu altyapı yatırımı sadece etkinlik boyunca değil etkinlik sonrasında da özellikle Aksu ilçesi ve civar bölgelerde ikamet eden yerel halk için daha çevreci bir ulaşım alternatifi oluşturmuştur. Tüm bunların yanında Batı ve Kuzey Çevre Yolları, Expo hazırlık sürecinde altyapı yatırımı olarak Antalya iline kazandırılmıştır.

Misyonu çevre bilincinin ve duyarlılığının geliştirilmesi ve yeni nesillere aktarılması olan Expo 2016 Antalya'da biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir ve güvenli tarım uygulamaları, somut ve soyut kültürel mirasın korunması, çevre problemlerine karşı alternatif enerji kaynaklarına dikkat çekmek ve kentsel yeşil altyapı oluşturmak gibi daha birçok sürdürülebilirliğe katkı sağlayan birçok uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamaların bazıları aşağıda verilmiştir (<https://expo.tarimorman.gov.tr>, 2020):

- Expo Tepesi: Deniz seviyesinden 25 metre yüksekte kurulan Expo Tepesi biyo-çeşitlilik alt temasına yönelik olarak Toros Dağlarında bulunan orman çeşitliliğini temsil etmek amacıyla kurulmuştur. Expo Tepesi, Toros dağlarındaki üç kuşak olan aşağı Akdeniz kuşağı, orta Akdeniz kuşağı ve orman çayırı ve çalılıkları kuşağını gösterecek şekilde planlanmıştır.
- Expo Ormanı: Türkiye'nin çeşitli ağaç ve bitki türlerinin bulunduğu Expo Ormanı 64 dönümlük bir alanda kurulmuştur. Orman alanı kentsel yeşil alan kapasitesine katkıda bulunması bakımından önemlidir.
- Geofitler Bahçesi: Geofit, soğan, yumru, rizom gibi toprak altı organları olan bitkiler anlamına gelir ve kardelen, zambak, sıklamen gibi soğanlı, yumrulu bitkiler, geofit olarak adlandırılır (Kaya, 2009: 8). Expo 2016 Antalya'da Geofitler Bahçesi ile Anadolu kökenli 64 doğal bitki türü dikilerek Türkiye'nin geofit bitki zenginliği sergilenmiştir.
- Biyoçeşitlilik Parkuru: Türkiye Biyoçeşitlilik Tema Parkuru, Türkiye'nin sahip olduğu bitki zenginliğinin sergilenmesi amacıyla kurulmuştur. Türkiye üç farklı bitki coğrafyasının (İran-Turan, Akdeniz, Avrupa-Sibirya) kesiştiği bir yerdedir ve bu özellik Türkiye'ye hem bitki çeşitliliği hem de endemik türler açısından zenginlik kazandırmaktadır (Avcı, 1993: 225). Bu parkurda, uygun iklim koşulları oluşturularak Anadolu'da bulunan üç fitocoğrafik bölge sergilenmiştir. Parkur, ziyaretçilerin sıcak iklim, ılıman iklim ve soğuk iklimde aralıksız yürüyüş yapılabilecekleri şekilde tasarlanmıştır. Daha önce farklı yöreleri ziyaret etme fırsatı yakalayamamış olan ziyaretçiler için bu coğrafyaların bitkilerini görme ve öğrenme imkanı vermesi açısından da önemli olan bu parkurda doğal türlerden yüksek dağ vejetasyonunu yansıtan 152 bitki türü, Avrupa-Sibirya fitocoğrafik bölgesini yansıtan 56 bitki türü, İran-Turan fitocoğrafik bölgesini yansıtan 54 bitki türü ve Akdeniz fitocoğrafik bölgesini yansıtan 302 bitki türü dikilmiştir.
- Osmanlı Bahçesi: Osmanlı Bahçesi ile Osmanlı Devleti döneminde gelişen bahçecilik anlayışları sergilenmiştir. Bahçe dönem özelliklerinin canlandırılması, tanıtılması ve yaygınlaştırılması amacıyla; mimari unsurlar, bitkiler ve su kullanım şekillerini birebir yansıtabilecek şekilde kurulmuştur. Şadırvan, çeşme gibi döneme ait yapısal unsurlarla birlikte dönemi yansıtabilecek bitkiler kullanılmıştır. Osmanlı Bahçesi'nde çınar ağacı, sütun formu servi, gül ve lale gibi Türk bahçe kültüründe önemli yeri bulunan bitkiler kullanılmıştır. Bahçede dönemi yansıtan şadırvan-köşk, havuz, su yolu, selsebil ve çeşme, elibelinde motifi ile süslenmiş yürüyüş yolları ve çiniler sergilenmiştir.
- Sanat ve Sergi Binası: Çeşitli etkinlikler ve sergiler için kullanılan sanat ve sergi binasında resim, heykel gibi galeriler kurularak kültürel ve sanatsal etkinlikler gerçekleştirilmiştir.

- Su Değirmeni: Yeşil enerji kaynaklarının önem kazandığı günümüzde gelecek kuşaklara bu bilincin kazandırılması ve yeşil enerji konusunda farkındalık oluşturması amacıyla kurulan yapı, çevresindeki rüzgar gülleriyle birlikte saatte 150 kwatt enerji üreterek, Expo bünyesinde inşa edilen Bilim ve Teknoloji Merkezi'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin bir kısmını karşılamaktadır.
- 7 Bölge Evleri: Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesinin mimari özelliklerini yansıtan 7 ayrı ev yapılarak, bu evlerde bölgelerin yemek kültürleri sunulmuştur. Bu evler Antalya, İstanbul, Bodrum, Diyarbakır, Konya, Erzurum ve Trabzon evleri olarak yapılmıştır.
- Tarım ve Biyolojik Çeşitlilik Müzesi: 5 buğday tanesi görünümünde tasarlanan müzede, buğday tanelerinin her biri farklı bir sergi içermektedir. Bu sergiler; Yerleşik Hayatın Doğuşu, Bereketli Hilal, Biyoçeşitlilik, Sürdürülebilirlik ve Gelecek İçin Tarımdır. Bu sergiler içerisindeki Bereketli Hilal sergisinde, Türkiye'nin sahip olduğu tarla bitkilerinin zenginliğini ortaya koymak amacıyla 51 yerel 9 yabancı tür tarla bitkisi (yulaf, nohut, mercimek, buğday türleri ve alt türlerini içerir) sergilenmiştir.
- Çocuk Adası ve Çocuk Bilim ve Teknoloji Merkezi: Çocuk Adasında aynı anda 10 atölye uygulaması ile yeraltı, sualtı, gökyüzü ve botanik konseptleri ile çocukların eğlenme ve öğrenmelerine yönelik etkinlikler düzenlenmiştir. Çocuk Bilim ve Teknoloji Merkezinde ise çeşitli bilim atölyeleri, laboratuvar ve uzay simülasyonları ile çocuklarda bilim ve teknoloji konusunda merak uyandırmak amacıyla etkinlikler düzenlenmiştir.
- Kongre Merkezi: Ana salon kapasitesi 5000 kişi olan merkez, 12 yan salonla birlikte 6243 kişilik kapasiteye sahiptir. Bunun yanında expo alanında 1600m²'lik 800 kişilik küçük amfi ve 3000 m²'lik 4930 kişilik büyük amfiler bulunmaktadır. Kongre merkezi ve amfilerde etkinlik boyunca birçok kongre sempozyum ve kültürel etkinlik gerçekleştirilmiştir.
- Kongre Sempozyum ve Konferanslar: Expo 2016 Antalya organizasyon süresince, organizasyonun tema ve alt temalarına yönelik olarak birçok kongre, sempozyum ve konferans düzenlenmiştir (Tablo 2). Bu programlar ile ziyaretçiler için 21. yüzyılın küresel çevresel problemleri ve bunlarla başa çıkmada bireysel, toplumsal ve uluslararası mücadele için farkındalık ve bilinç oluşturulması amaçlanmıştır.

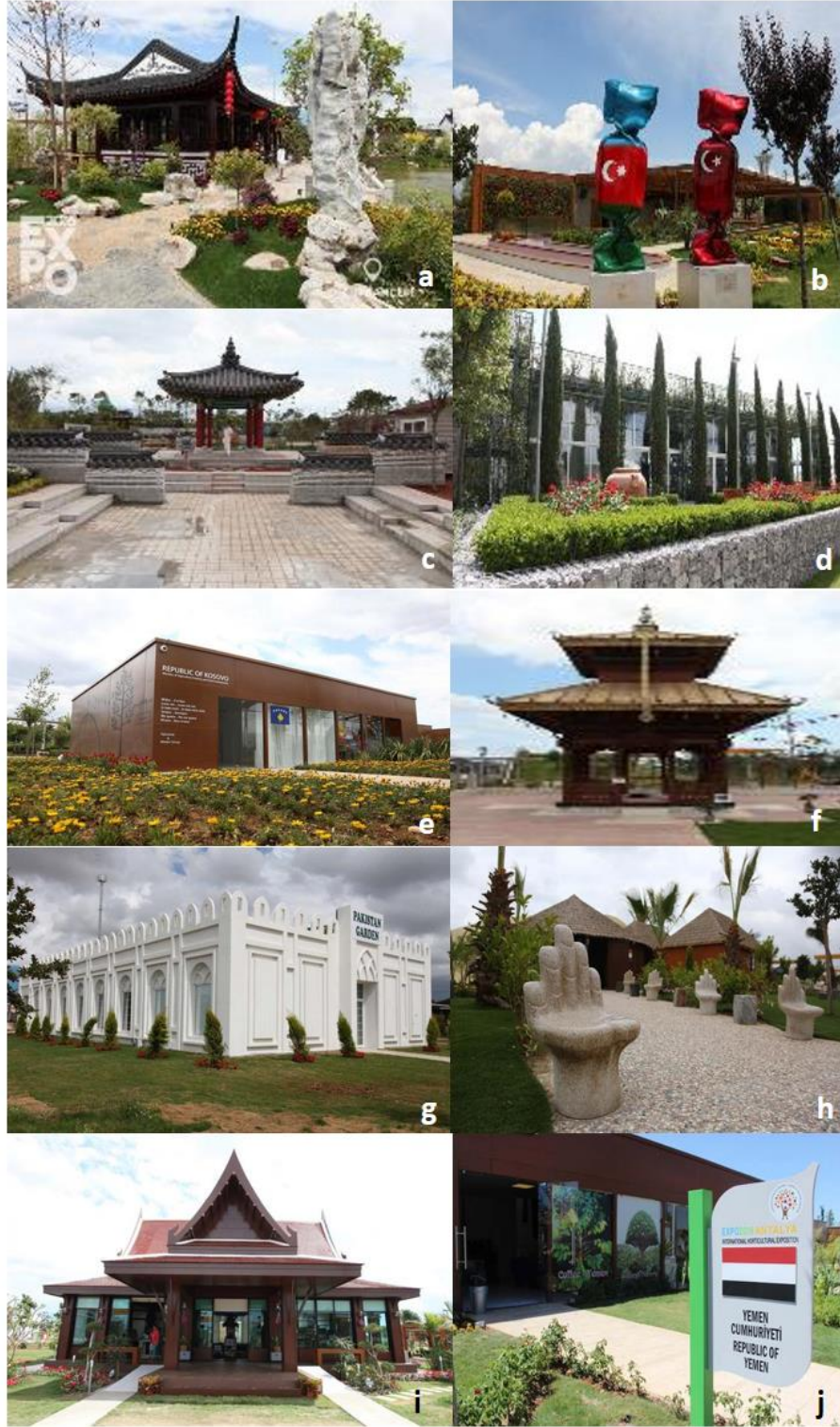
Tablo 2. Expo 2016 Antalya Organizasyonu Kapsamında Düzenlenen Kongre ve Sempozyumlar

SEMPOZYUMLAR	KONGRELER
Sürdürülebilirlik Alt Teması <ul style="list-style-type: none">• Tarımda ve Şehirde U. Y. Teknolojileri• Yeşil Yapı Teknolojileri• Su Tasarrufu Girişimleri ve Geliştirme Politikaları• Kentsel Yeşil Alan Sistemleri	<ul style="list-style-type: none">• Yenilebilir Enerji ve Enerji Verimliliği• Sürdürülebilir Bir Yaşam İçin Eko İnovasyon• AIPH Yıllık Kongresi & Union Fleurs Sonbahar Toplantısı
Çocuk Alt Teması <ul style="list-style-type: none">• 21 YY Şehrinde Çocuk Olmak	KONFERANSLAR <ul style="list-style-type: none">• AIPH Yeşil Şehirler Konferansı
Yeşil Şehirler Alt Teması <ul style="list-style-type: none">• Karbon Ayak İzi• Eko İnovasyon Çözüm ve Stratejileri	

- Kültürel Programlar: Etkinlik süresince ülke tanıtımları, milli ve özel gün etkinlikleri, kültürel etkinlikler, ülke mutfağı tanıtımları, hediyelik eşya satışı, ticari görüşmeler, sokak eğlenceleri ve geleneksel çocuk oyunları gibi etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Kongre merkezi, kültür sanat sokağı, kır aktivite alanı ve amfi tiyatrolarda etkinlik süresi boyunca 30 binin üzerinde kültürel faaliyet yapılmıştır.
- Ülke Bahçeleri: Ülke bahçeleri, Expo 2016'ya katılım sağlayan ülkelerin bahçe sanatları ve kültürlerini ziyaretçilere anlatma ve gösterme imkânı veren mekanlardır. Katılımcı ülkeler bahçelerinde kültürlerini ve bahçecilik anlayışlarını ziyaretçilere sunmuştur. Expo sonrasında katılımcı ülkelerin dış bahçeleri Türkiye Cumhuriyeti'ne devredilmiş ve

bakımını da Türkiye Cumhuriyeti üstlenmiştir. Bu bahçeler ziyaretçilerin birçok ülkenin mimari ve bahçe kültürü anlayışını bir arada görerek, kültürlerini tanıma fırsatı vermesi ve exponun miraslarından biri olarak gelecek nesillere aktarılacak olması bakımından önemlidir. Expo 2016 Antalya'ya 55 ülke katılım sağlamıştır. Katılımcı ülkelerin bazılarında ait bahçeler Şekil 4'te verilmiştir.

- **Tematik Bahçeler:** Tematik bahçeler, çeşitli kamu kurumları, ticaret ve sanayi odaları, üniversiteler ve belediyeler tarafından Expo 2016 Antalya'nın tema ve alt temaları ile uyumlu olmak üzere kurulan bahçelerdir. Bahçelerde tarihi ve kültürel unsurlar (somut ve soyut kültürel miras öğeleri) biyolojik çeşitlilik ve tarımsal ürünler gibi pek çok unsur sergilenmiştir.
- **Şehirlerin En İyi Uygulamaları (Best Practice):** Katılımcı şehirlerin ve kuruluşların, yenilikçi uygulama ortamı çerçevesinde geliştirdikleri projelerin, alt temalar olan tarih, sürdürülebilirlik, biyoçeşitlilik ve yeşil şehirler konuları ile ilgili olan 521 proje arasından 35 proje seçilerek sergilenmiştir. Projelerin seçiminde tarım yöntemleri, organik tarım, biyo-teknoloji, sürdürülebilirlik ve çevresel sorunlara çözüm gibi kriterler dikkate alınmıştır.

Şekil 4. Expo 2016 Antalya fuar alanı ülke bahçeleri

(a-Çin Halk Cumhuriyeti Bahçesi, b-Azerbaycan Bahçesi, c-Kore Cumhuriyeti Bahçesi, d-İtalya Cumhuriyeti Bahçesi, e-Kosova Cumhuriyeti Bahçesi, f-Federal Demokratik Nepal Cumhuriyeti Bahçesi, g-Pakistan İslam Cumhuriyeti Bahçesi, h-Sudan Cumhuriyeti Bahçesi, i- Tayland Krallığı Bahçesi, j-Yemen Cumhuriyeti Bahçesi)

- İl ve İlçe Bahçeleri: Expo 2016 Antalya'ya İstanbul, Konya, Hatay, Erzurum, Şanlıurfa, Antalya, Malatya ve Burdur illeri, il bahçesi düzeyinde katılım sağlamıştır. Aksu, Alanya, Finike, Konyaaltı, Kepez, Döşemealtı, İbradı, Kemer ve Muratpaşa ilçeleri ise ilçe bahçesi kurarak katılım sağlamıştır. İl ve ilçe bahçelerinde tarihi, kültürel ve diğer turistik değerlerin tanıtımı yapılarak, Expo tema ve alt temalarıyla uyumlu etkinlikler düzenlenmiştir. Örneğin Expo 2016 Antalya'ya il düzeyinde katılım sağlayan Erzurum

Bahçesinde önemli tarihi yapılardan biri olan Çifte Minareli Medrese'nin replikası yapılmış ve bölgenin biyolojik çeşitlilik zenginliğinin sergilenmesi amacıyla, endemik çiçeklerden oluşan bitki koleksiyonu oluşturulmuştur. Ayrıca ilin diğer somut ve soyut kültürel varlığının tanıtımı için bahçe içinde çok sayıda sergi açılmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Expo 2016 Antalya fuar alanı Erzurum Bahçesi

(a-Çifte Minareli Medrese replikası ve Çift Başlı Kartal işlemesi, b-Yerel kültür tanıtım sergisi)

SONUÇ

Türkiye, cumhuriyet öncesi Osmanlı Devleti döneminden itibaren katılım sağladığı expo organizasyonlarına, ilk kez 2016 yılında Antalya ilinde ev sahipliği yapmıştır. Expo 2016 Antalya ile çiçek ve çocuk ana teması altında tarih, biyo-çeşitlilik, sürdürülebilirlik ve yeşil şehirler alt temaları ile sürdürülebilirlik hedeflenmiştir. Bu hedefe yönelik olarak, belirlenen tema ve alt temalar çerçevesinde birçok sürdürülebilir uygulama sergilenmiştir. Kültürel mirasın ve biyolojik çeşitliliğin korunması, güvenli ve sürdürülebilir tarım uygulamaları, çevresel konularda eğitimler, yenilikçi ve yeşil kentsel alt-üst yapı uygulamaları gibi uygulamalar bunlardan bazılarıdır. Bütün bu uygulamalar ile çevre, çölleşme, nesli tükenen bitki türleri, ormanlar, küresel ısınma, doğal kaynakların tükenmesi, kültürlerin yok olması ve sürdürülebilirlik konularında dünyanın geleceğine dair küresel ölçekte dikkat çekilmiştir. Bunların yanında Expo 2016 Antalya ile gerek Antalya ilinin gerekse de Türkiye'nin farklı bölgelerinin biyolojik çeşitlilik, somut ve soyut kültürel miras, tarımsal, gastronomik ve turistik ürünler ve bahçecilik anlayışı gibi birçok konuda uluslararası boyutta tanıtımı yapılmıştır. Expo 2016 ile ev sahibi şehir olan Antalya'nın uluslararası bilinirliğinin artması, altyapı ve erişilebilirliğin iyileşmesi, çevre ve sürdürülebilirlik

konularında yerel halk ve yerel yönetimler düzeyinde farkındalık oluşturulması ve kente yeşil marka haline gelme fırsatı vermesi bakımından önemli kazanımlar sağlanmıştır. Ayrıca Expo fuar alanının kentsel yeşil altyapıya ve kent mirasına katkı sağlayarak uzun vadeli turizm imkanı doğurması da dikkate değer bir başka konudur.

Kentsel, ekonomik ve kültürel yenilenmenin tetikleyicisi olarak görülen expo organizasyonları, ev sahibi şehirler için yeni kentsel miras alanları oluşturularak kente dinamizm kazandırılması ve yerel kalkınmanın teşvik edilmesinde önemli bir stratejik araç olarak kullanılmıştır (Loscertales, 2018). Expo organizasyonları ev sahibi kentlerin çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır (Çelik ve Aslantaş, 2018:1068). Bununla beraber expo organizasyonlarının ev sahibi kentlere sağlayacağı katkıların devam etmesi, bir takım planlama süreçlerinin işletilmesine bağlıdır. Literatürde her ne kadar bu konuda yeterli çalışma olmasa da yapılan çalışmalar sürdürülebilir bir expo organizasyonu için üç aşamalı bir planlama sürecine işaret etmektedir. Bunlar:

- Organizasyon öncesi katılımcı bir hazırlık süreci
- Sürdürülebilir tasarımlar ve uygulamaların yer aldığı organizasyon alanı
- Organizasyon süreci ve sonrası yönetim

Expo organizasyonları, hazırlık sürecinde geçici bir etkinlik olmanın ötesinde kalıcı bir miras odağı ile planlandığı takdirde, ev sahibi şehirlere kısa ve uzun vadede hizmet etmeye devam etmektedir (Batuhan, 2020: 295). Örneğin Expo 1889 Paris'in giriş kapısı olarak tasarlanan Eyfel Kulesi, günümüzde yıllık 7.5 milyon ziyaretçi ağırlamaktadır (<https://www.tou Eiffel.paris>, 2020). Benzer şekilde 1851 Expo Londra için inşa edilen Kristal Palas da birçok üst düzey uluslararası sergiye ev sahipliği yaparak, çok sayıda ziyaretçiyi ağırlamaya devam etmektedir (<http://www.crystalpalacefoundation.org.uk>, 2020). Kuşkusuz Paris ve Londra Expo örnekleri, organizasyonların kentsel mirasa önemli mimari eserler kazandırdığını ve bu eserlerin kültürel, sanatsal ve ekonomik olarak ev sahibi şehirlere katkı sağlamaya devam ettiğini göstermektedir.

Expo organizasyonlarının sağladığı kazanımların devam ettirilmesi bakımından önemli olan bir diğer süreç ise organizasyon sonrası yönetim sürecidir. Çünkü organizasyon sona erdiğinde fuar alanında bir çöküş başlamaktadır. Expo sonrası çöküşün arkasındaki temel neden ise organizasyon sonrası yönetim planlamasının yapılmamasıdır (Tachouali, 2016: 16). Bu çöküşün önüne geçmek ve expo alanının sağlayacağı katkıları devam ettirmek, organizasyon sonrası yönetim planlarının yapılmasına bağlıdır (Çelik ve Aslantaş, 2018:1069). Expo Antalya fuar alanında da bu çöküşü görmek mümkündür ve bu durum organizasyon sonrası yönetim planındaki eksikliğe işaret etmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Expo 2016 Antalya fuar alanı mevcut durumu

(a-Mozaik kültürleri bahçesi evcilleştirilmiş at motifli: 2016 yılı ve mevcut durumu b-Mozaik kültürleri bahçesi ağaç diken adam motifli: 2016 yılı ve mevcut durumu c-Bakımsız kalmış bir su yüzeyi d-Bakımsız kalmış Boğaz Köprüsü replikası (Anonim, 2020b))

Expo 2016 Antalya organizasyonu, katılımcı ülke sayısı, elde edilecek gelir, ziyaretçi sayısı ve oluşturacağı istihdam büyüklüğü bakımından beklentilerden uzak kalmıştır (Batuhan, 2020: 296). 191 günlük faaliyet süresi boyunca 4.5 milyon insanın ziyaret ettiği Expo 2016 Antalya fuar alanı, organizasyon sonrası bazı küçük etkinlikler haricinde kapalı kalmıştır. Organizasyon sonrası Tarım ve Orman Bakanlığı'na devredilen fuar alanının sürdürülebilirliği, 120 hektarlık bir alanın insan kaynağı, enerji ve yapısal-bitkisel bakım ihtiyaçları göz önüne alındığında önemli bir finansman ihtiyacına işaret etmektedir. Bununla beraber katılımcı ülkeler, kurum ve kuruluşların expo fuar alanına devrettiği yapılar, alanda bulunan kongre, kültür ve gösteri merkezleri, amfi tiyatrolar, sanat ve sergi galerileri ile diğer yeşil alanlar; başta kültür, sanat ve eğitim olmak üzere birçok alanda önemli bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır. Bu turizm potansiyeli her yaşta insanlar için doğa temelli çevresel eğitimlerin verildiği, biyolojik çeşitlilik, kültürel miras ve geleneksel tarım uygulamalarının örneklerinin sergilendiği çeşitli sürdürülebilir turizm etkinlikleriyle değerlendirilebilir. Bu aynı zamanda Expo 2016 Antalya organizasyonunun sürdürülebilirlik temasıyla da uyumlu olarak organizasyon mirasının sürdürülebilir uygulamalarının bundan sonraki süreçte de devam ettirilmesini sağlayacaktır.

Tüm bunların yanında expo fuar alanında bulunan expo kulesi, çok sayıda restoran ve kafe gibi yapıların kamu ya da özel sektör eliyle işletilerek, hem alanın sürdürülebilirliği için ihtiyaç duyulan finansman kaynağına hem de ev sahibi şehir ve ülke ekonomisine katkı sağlanabilir. Fuar alanının turizme kazandırılması Antalya ili için yeni istihdam fırsatları doğurabilir.

Çalışma ile Expo 2016 Antalya fuar alanının bundan sonraki süreçte sürdürülebilirliği için getirilen öneriler aşağıda verilmiştir:

- Sürdürülebilir bir expo yönetiminin sağlanması için expo yönetim ofisinin kurulması ve idari teşkilatlanmanın sağlanması,
- Expo fuar alanının Antalya ilinin ziyaret edilecek yerler rotasına dahil edilmesi ve ulusal ölçekte etkin bir tanıtım faaliyeti yürütülmesi,

- Yıl boyunca sürecek kültürel, sanatsal ve eğitimsel faaliyet programı oluşturulması
- Konserler, sergiler, milli günler gibi kutlama programları, kongre ve sempozyum gibi bilimsel etkinlikler, sportif yarışmalar, çevre ve doğa temelli eğitimler gibi faaliyetlerin düzenlenmesi,
- Expo fuar alanındaki sürdürülebilir uygulamaların devam ettirilmesi için biyolojik çeşitlilik, temiz ve çevreci enerji üretimi, kültürel miras ve geleneksel tarım uygulamalarının örneklerinin sergilendiği etkinliklerin düzenlenmesi,
- Etkin bir alan yönetiminin gerçekleştirilmesi için yapıların, su yüzeylerinin, yeşil alanların, expoya devredilen ülke, il, ilçe ve tematik bahçelerin ve lavaboların sürekli bakım ve temizliğinin sağlanarak denetiminin Expo idaresi tarafından gerçekleştirilmesi,
- Güvenlik, yeme-içme gibi hizmetlerin devam ettirilmesi ve bu amaçla kamu ya da özel sektöre dayalı işletme modellerinin geliştirilmesi.

KAYNAKÇA

- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*. Güney Ege Kalkınma Ajansı http://cevre.mf.duzce.edu.tr/Dokumanlar/cevre_mf/Dosyalar/S%C3%9CRD%C3%9CR%C3%9CLEB%C4%B0L%C4%B0R%20Kalk%C4%B1nma%20ve%20%C3%87evre.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2020)
- Akyol Altun, D. (2003). *Dünya Fuarlarının-Expolarının Mimari Değerlendirilmesi: Türk Pavilyonları*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Anonim (2013). Dünya Botanik Expo'su "Çiçek ve Çocuk" Temasıyla 2016'da Antalya'da Düzenleniyor. *Ekonomik Forum Dergisi*, 28-33.
- Anonim (2020a). *Antalya Toplu Ulaşım*. <https://www.antalya-ulasim.com/ulasim/meydan-havalimani-expo-rayli-sistem-projesi-hazir> (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
- Anonim (2020b). *Gün Haber*. <http://www.gunhaber.com.tr/haber/EXPO-2016-VIRANE-2018/409126> (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
- Anonymous (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (Erişim Tarihi: 24.11.2020).
- Avcı, M. (1993). Türkiye'nin Flora Bölgeleri ve Anadolu Diagonali'ne Coğrafi bir Yaklaşım. *Türk Coğrafya Dergisi* 28(1993): 225-248.
- Batuhan, T. (2020). Antalya'nın EXPO 2016 Tecrübesi ve Organizasyon Mirasının Değerlendirilmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7 (2): 281-298.
- Bey, S. (2008). *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*. İstanbul Fuar Merkezi Yayınları:İstanbul
- Bramwell, B. (1997). A Sport Mega-Event as a Sustainable Tourism Development Strategy. *Tourism Recreation Research* 22(2): 13-19.
- Çelik, F., & Aslantaş, F. (2018). Gelecek Nesiller İçin Yeşil Bir Dünya: EXPO 2016 Antalya, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11(56): 1056-1070.
- Ergüney, Y.D. & Kara Pilehvarian, N. (2015). Ondokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti. *MEGARON* 10(2):224-240.
- Esengil, Z. (2016). *Türkiye'nin İlk Expo'su Şaşırtmadı! Expo 2016 Antalya'dan İzlenimler*. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=404&RecID=3954> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).
- Guizzardi, A., Marcello, M., & Prayag, G. (2017). Environmental impacts and certification: evidence from the Milan World Expo 2015. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 29(3): 1052-1071.
- <https://expo2021hatay.com>, (2020). Expo 2021 Hatay. <https://expo2021hatay.com/> (Erişim Tarihi: 20.12.2020).
- <https://expo.tarimorman.gov.tr>, (2020). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Expo 2016 Antalya. <https://expo.tarimorman.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.12.2020).

Türkiye'nin Dünya Fuarı Deneyimi: Expo 2016 Antalya Üzerine Bir İnceleme

- <http://www.crystalpalacefoundation.org.uk>, (2020). The Crystal Palace Foundation. <http://www.crystalpalacefoundation.org.uk/> (Erişim Tarihi: 01.12.2020)
- <https://www.bie-paris.org>, (2020). Bureau International des Expositions. <https://www.bie-paris.org/site/en/> (Erişim Tarihi: 20.12.2020).
- <http://www.mfa.gov.tr>, (2020). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/dunya-sergileri-expo-tr.mfa> (Erişim Tarihi: 05.12.2020).
- <https://www.resmigazete.gov.tr>, (2012). Expo 2016 Antalya Kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121110-6.htm> (09.12.2020)
- <https://www.tou Eiffel.paris>, (2020). <https://www.tou Eiffel.paris/en/news/events> (Erişim Tarihi: 30.11.2020)
- Iraldo, F., Michela, M., & Gaia, P. (2014). Large-Scale Events and Sustainability: The Case of The Universal Exposition Expo Milan 2015. *Economics and Policy of Energy and The Environment* 2014(3): 139-165.
- Işıklı, A., & Balkan, M. (2008). *Fotoğraflarla Türk fuarcılığı*. İstanbul Fuar Merkezi Yayınları: İstanbul.
- Kaya, E. (2009). *Türkiye'nin Doğal Süs Bitkileri Kataloğu*. Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü: Yalova.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13 (20): 19-33.
- Loscertales, V.G. (2018). Preface. *Bureau International des Expositions (BIE) Bulletin 2018*. <https://www.bie-paris.org/site/en/> (Erişim Tarihi: 20.12.2020).
- Özmen, M.T. (2015). *Sel-Taşkın Türkiye ve Antalya*. Kutlu&Avcı Ofset. ISBN 978-605-9156-33-2
- Polat, M. (2019). EXPO ve Türkiye. *Uluslararası İşletme Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi* 3(1): 28-39.
- Santoli, L., Mancini F., & Rossetti, S. (2014). The Energy Sustainability of Palazzo Italia at EXPO 2015: Analysis of an nZEB Building. *Energy and Buildings* 82 (2014): 534-539.
- Sun, J., & Lin, Y. (2010). Mega-events, Local Economies, and Global Status: What Happened before the 2008 Olympics in Beijing and the 2010 World EXPO in Shanghai. *Journal of Current Chinese Affairs* 39(2), 133-165.
- Tachouali, D. (2016). *Developing Strategies to Avoid Post-Expo Slump for Sustainable Urban Planning in Dubai*. MSc Thesis. Dubai: The British University.
- Tıraş, H.H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2): 57-73.
- UN (1993). *United Nations. Report of the United Nations Conference on Environment and Development*. <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/Agenda%2021.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2020)
- UN (2014). *United Nations. The Millennium Development Goals Report*. <http://www.un.org/millenniumgoals/2014%20MDG%20report/MDG%202014%20English%20web.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2020)
- UN (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (Erişim Tarihi: 01.12.2020)